

Jordi Pere Cerdà

Premi d'Honor de les Lletres Catalanes de l'any 1995 i premi Crítica Serra d'Or, no ha estat fins que Editorial Columna



va publicar la seva «Poesia completa» que ha començat a ser conegut per molts dels lectors del país

XAVIER CORTADELLAS/Perpinyà ● Perpinyà, la catalana, és a primer cop d'ull una ciutat francesa. En el carrer de la Fusteria, però, un parell de gitanes parlen pràcticament el mateix dialecte del català que parlem nosaltres, des de la Jonquera fins a les Terres de l'Ebre. Sento que parlen català també dos homes joves que surten de la Casa de la Generalitat de Catalunya. Han vingut del sud. En aquesta ciutat del nord, el català, però és present a les plaques de molts carrers i a molts altres llocs, també entre la gent. Fa tot l'efecte que, per poc que es grati, el català hi és. Possiblement no és molt, ja ho sé, però és més conscient potser que el que passava fa seixanta anys a

Sallagosa i a la Cerdanya d'Antoni Cayrol, quan ell era jove i la frontera, un mur, quan el català era només la manera com es parlava.

— «Avui, tinc amics del meu temps a la Cerdanya que, quan jo els parlo en català, em responen en francès. El català s'ha perdut molt. Però, per contra, els fills de gent que ja l'havia abandonat quan jo era jove, el tornen a parlar una mica, tot i que amb accent francès. No hi ha res a fer. Cristòfor, el meu fill...»

— Vostè va escriure per a Cristòfor *Ocells*, un dels seus llibres de poemes...

— «Sí, doncs, Cristòfor fa catalanisme. Jo no en faig.»

— No en fa?

— «Jo em quedo en el que pot ser, en el que la gent, en el que el

PERFIL

Antoni Cayrol (Sallagosa, 1920), és conegut literàriament com Jordi Pere Cerdà. Dels seus llibres de poesia destaquem *Cantorer i Dietari de l'alba*. Entre les seves obres dramàtiques, *La set de la terra* i *Quatre dones i el sol*. En narrativa, *Col·locació de personatges en un jardí tancat*, *Passos estrets per terres altes* i *Cant alt: autobiografia literària*.

poble pensa: no en el que sap, sinó més aviat en el que és profundament la gent, en la part social, però afegint-hi a més el català. Jo no puc obligar ningú a ser català: faig el que puc perquè la gent en sigui. He provat d'enaltir el català, d'afegir un valor a la llengua. Jo defenso sempre el català. Vosaltres, però, no em podeu entendre perquè no heu viscut el Front Popular, perquè heu perdut el sentit de la política, la part social. Doncs bé, parlant en català, Cristòfor té errors que, tot i que jo sempre li deia que no podia dir, ell continuava i continua fent, com si no els pogués perdre. És que, encara que sigui sense comandar, la pressió que exerceix l'ambient és una cosa estranya de veure. Això allà no es pot comprendre tampoc gaire perquè vosaltres, els cata-

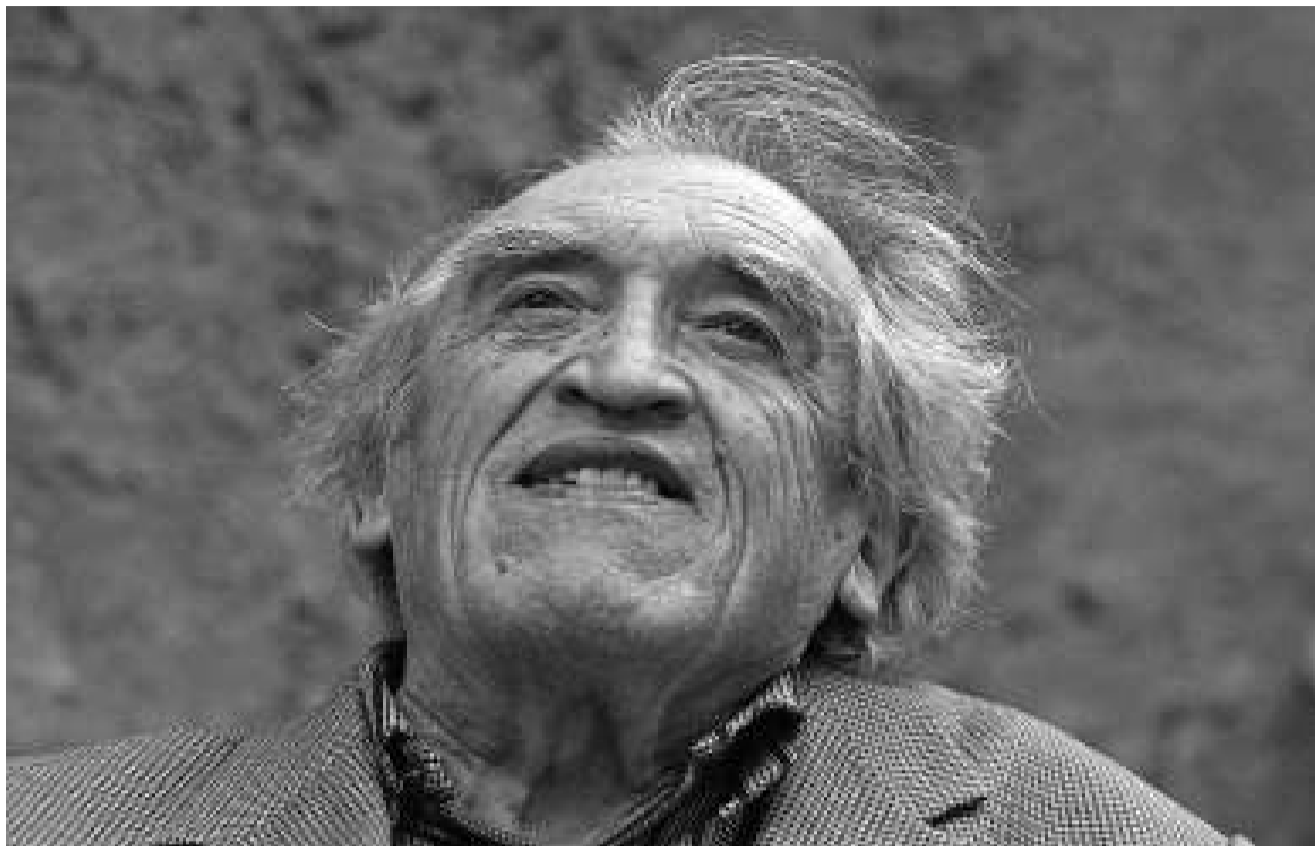
lans del Sud, heu viscut sempre amb una teoria del govern, no amb una manifestació del que és social, sinó amb una obligació semblant a la de l'esperit religiós: 'Has de fer això... has de fer allò... si no, aniràs a l'infern.'»

— Vol dir que hi ha un ambient molt francès?

— «Vull dir que hi ha una pressió pública i que, com a resultat d'aquesta pressió, el francès ens surt a tot arreu: a la ràdio, a la televisió... entre la gent. Penseu que un terç de la població de la ciutat de Perpinyà ve de fora, molts del departament de l'Aude. Penseu també que un altre terç ve de Catalunya. Són ells segurament els que han mantingut l'ús del català.»

— Però quan vostè vivia a la Cerdanya...

«ÉS QUE, ENCARA QUE SIGUI SENSE COMANDAR, LA PRESSIÓ QUE EXERCEIX EL FRANCÈS ÉS UNA COSA ESTRANYA DE VEURE. AIXÒ ALLÀ, A LA CATALUNYA DEL SUD, COSTA D'ENTENDRE»



Jordi Pere Cerdà, en diferents moments de l'entrevista mantinguda amb Presència, ara fa uns dies a casa seva, prop del Palau dels Reis de Mallorca, a Perpinyà, relativament a prop del centre. Fa uns anys, entre Osseja i Llivia es van fer unes jornades col·loqui sobre ell i sobre la seva obra. Més tard, l'Abadia de Montserrat va publicar les comunicacions i ponències d'aquestes jornades. «El llibre és molt bonic, però amb prou feines s'ha venut, no sé ni tan sols si va arribar a gaires llocs», em diu mentre me l'ensenya. / MIQUEL RUIZ



Dos mons a part

● Una de les moltes queixes de Jordi Pere Cerdà és que Barcelona no ha tingut mai cap interès per la Catalunya Nord. Tampoc pel que ell ha escrit. Segons em diu, el problema ve de molt abans: de la Revolució Francesa, per un costat, que va arribar a les comarques de més enllà del Pirineu; per l'altre, de la influència de l'Església, clau a la Catalunya del Sud durant uns segles. Que jo recordi ara, mai no havia tingut al davant un home que és i que se sent català però que té totes les seves referències mirant no pas cap a la Península, sinó cap a França. Quan Jordi Pere Cerdà parla de la guerra, vol dir la Segona Guerra Mundial; quan diu l'Aude, m'he d'afanyar a situar aquest departament francès en el meu cap; quan cita Gustau Violet, escultor i escriptor rossellonès, que va fer un llibre amb Josep Sebastià Pons, jo només recordo, i encara vagament, que Pla el cita quan escriu sobre Maillol. Li ho comento. «Barcelona sap notar la diferència entre Maillol i Clarà?», em pregunta. *Quatre dones i el sol* potser és una de les millors obres de teatre que ha escrit aquest home. «Quan vaig acabar-ne la lectura, em vaig quedar parat, mut, davant l'última pàgina», escriu Ramon Simó. I afegeix: «Cerdà hi barreja les coses més quotidianes amb les més extraordinàries.» Hi ha quatre dones separades dels homes, és temps de guerra. A la collada hi ha llum; a la vall, la foscor, que és on viuen aquestes dones. «El Capcir és un país de broma; la Cerdanya, de sol. Al Capcir tenen una broma espessa, negra i freda: el carcanet en diuen. Al cap de tres dies, arriba a Montlluís, baixa fins a Eina, però s'atura i torna al Capcir.», va dir-me Jordi Pere Cerdà. L'any 1964, Esteve Albert va dirigir *Quatre dones i el sol* a Barcelona. No ha estat l'únic cop. Sempre ha passat desapercebuda. Ara, sota la direcció d'Ivette Vigatà, es representarà a Girona i a altres ciutats. També a diverses poblacions de França. X.C.

liats catalans o amb els de l'altra Catalunya. Enric Guiter, per exemple, que era un dels pocs que tenia estudis universitaris, era d'una classe de gent que es va girar cap al català perquè odiava la República francesa. No estaven en contra de Franco, només no els agradava que perseguís el català. Eren gent de missa, gent que es movia al voltant de l'església de Sant Joan i de la processó de la Sang. Nosaltres vam ajudar Deloncle, Roure i Guiter a tornar a fer aquesta processó tan catalana. Conèixer els intel·lec-

tuals occitans per a mi va ser com trobar una finestra a dins d'una presó, molts d'ells sí que eren universitaris. Els occitans tenen una cosa: els intel·lectuals hi són, és el poble el que no hi és. Per a nosaltres era al contrari. Més tard, em vaig traslladar a Perpinyà. Vaig acabar tenint una llibreria, que vaig comprar a un exiliat. Avui, és la Llibreria Catalana. Vam fer el GREC, el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans. Volíem fer classes de català, però com podíem fer-ne si no teníem ni mestres? El català

era una cosa oral: vaig fer i vam fer moltes conferències a tot arreu. En el Grup Rossellonès d'Estudis Catalans, hi havia també Francesc Català, Pere Verdguer... Ens vam acabar barallant amb Guiter i amb altra gent, però va ser el GREC qui va organitzar la primera Universitat Catalana d'Estiu de Prada de Conflent.»

— Tal com ho explica, sembla que cinquanta anys enrere, no hi havia res ni a la Cerdanya, ni al Rosselló.

— «Ni en francès, ni en català. Res, no hi havia.»

«ELS OCCITANS TENEN UNA COSA: ELS INTEL·LECTUALS HI SÓN, ÉS EL POBLE EL QUE NO HI ÉS. PER A NOSALTRES ERA AL CONTRARI: EL POBLE HI ERA, ELS INTEL·LECTUALS ENS FALLAVEN»

acabar perquè el Partit Comunista va dir que no era l'hora de fugir de França, sinó de combatre-hi. Després, vam passar documents, vaig fer de correu de la frontera a Perpinyà fins que es va acabar la guerra. Va ser en aquell temps que vaig conèixer una revista meravellosa. Es deia *Poesie*, era de Seghers. Vaig començar a fer-ne, en francès, i la vaig enviar a Seghers. Ell em va contestar subratllant-me totes les paraules que no estaven bé. No vaig entendre què em subratllava. Primer, em pensava que era perquè no tenia prou instrucció; després, vaig pensar que m'havia subratllat tot allò perquè el meu empirisme era català.»

— I el vau començar a escriure?

— «A tocar de Sallagosa, hi havia Carles Bauby, que era el director de la revista *La Tramontane*. Jo el coneixia perquè venia a la carnisseria, però no gosava dir-li que feia versos. Vaig enviar els meus poemes a la revista, sense signar. Hi havia la censura, però: no es podia publicar res sense signatura. Ell va decidir publicar-los i els va signar posant-hi *Un cerdà*. Més endavant, hi va posar *Pere Cerdà*, però 'père', allà dalt, sonava a capellà, a capellà de barba blanca. És per això que, més tard, jo mateix hi vaig afegir Jordi.»

— Devia costar-li dominar el català.

— «Vaig tornar a fons a l'oralitat, vaig haver de bastir algun lligam entre el parlar i l'escriptura. Al començament, feia una poesia gairebé alfabètica.»

— Àlex Susanna escriu que *La guatlla i la garba*, *Tota llengua fa foc*, *Cerdaneses* i *Dignificació del carràs*, els vostres quatre primers llibres, acoten encara una geografia poètica, que la vostra poesia és un esforç per convertir tot un món en paraules, el so i el sentit que deia Paul Valéry.

— «Primer de tot, abans que aquests poemes, en vaig fer uns sobre el que havia viscut, però no han sortit mai. En el meu cas, hi ha tota una graonada per arribar d'allò visual al pensament abstracte, no sé si la gent em segueix: la gent, en general, ho troba tot fet, però els artistes, els poetes, agafem allò que és fet i

«El meu pare era un radical, va ser durant la guerra que va entrar en el Front Popular.

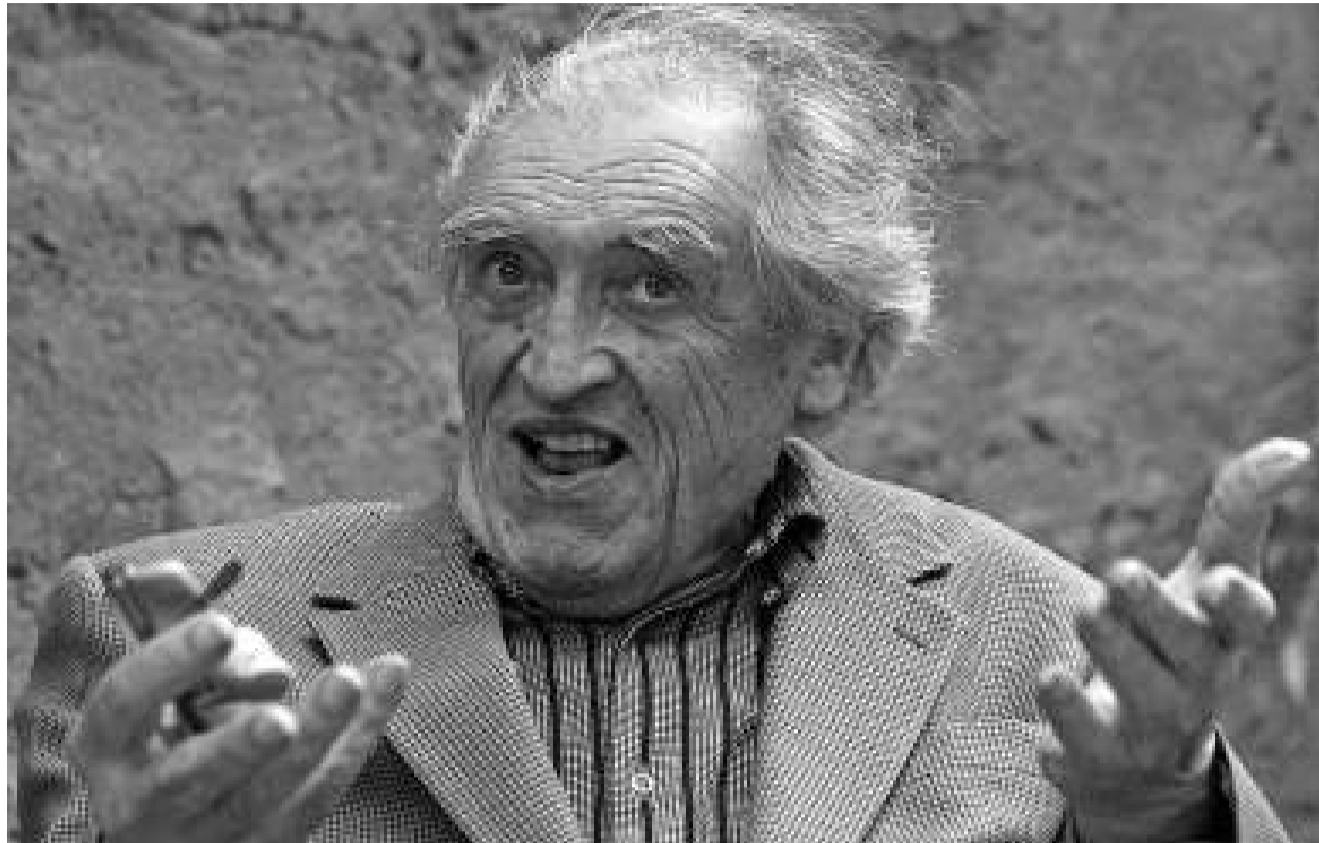
Quasi era una obligació, perquè veure com començava la guerra va ser com si ens caigués un mall sobre el cap. Tot França va quedar estabornida»

•

«En el meu cas, hi ha una graonada per arribar d'allò visual al pensament abstracte, no sé si la gent em segueix: la gent, en general, ho troba tot fet, però els artistes, els poetes, agafem allò que és fet i provem de donar-hi un caire nou, un estil personal, i jo no tinc res davant meu»

•

«Els Jocs Florals de Perpinyà eren molt poca cosa: un acte en català que es feia un cop a l'any i prou. Cercaven joves perquè feia cap a vint anys que cap jove no s'hi havia presentat»



provem de donar-li un estil personal, i jo no tinc res davant meu.»

— Com Jacint Verdaguer!

— «Verdaguer anava a estudi al seminari. Jo d'estudis en tinc molts menys, només puc comptar amb uns pares una mica adinerats, cosa que em permet comprar alguns llibres en francès. En començaré a trobar en català a casa de Carles Bauby. Després, el 1946, em presento als Jocs Florals del Rosselló. Cercaven joves perquè feia vint anys que cap jove no s'hi havia pre-

sentat. Penseu que era l'única manifestació en català al Rosselló. Els catalans del Sud critiqueu molt els Jocs Florals. Els de Perpinyà encara eren més poca cosa. Però en aquests Jocs hi havia Carles Grandó, un home que sabia prou català per corregir-me. Va ser Carles Bauby qui va editar *La guatlla i la garba*. *Tota llengua fa foc* la van editar els occitans. També feia teatre. *Angeleta* és de l'any 1952, van representar-la a Montpeller tot de catalans. La majoria hi estudiaven medicina. Hi havia Tallada, Car-

rera, Català, Comalada... Van pujar a Sallagosa i em van conèixer.»

— Montpeller és lluny.

— «A Perpinyà no hi havia universitat. Els catalans anaven a estudiar a Montpeller o a Tolosa. Josep Sebastià Pons hi havia fet classes abans, ja havia provat de fer-hi teatre. Una mica més tard, Albert Manent escriu un article a *La Tramontane* en què demana que escrivim en prosa. Però nosaltres no el coneixíem. A Perpinyà hi havia molt poca cosa, molt poc interès per fer-se amb els exi-

«CARLES BAUBY VA DECIDIR PUBLICAR EL QUE JO ENVIAVA SIGNANT-HO AMB EL NOM D'UN CERDÀ'. MÉS ENDAVANT, 'PERE CERDÀ'. DESPRÉS, JO VAIG DECIDIR AFEGIR-HI 'JORDI'»



No costa gaire arribar a la casa on viu des de fa unes setmanes Jordi Pere Cerdà. Ell i Helena, la seva dona, van anar-hi provisionalment. Han decidit instal·lar-s'hi, però, perquè la casa és molt a la vora d'on viu la seva filla. Hi ha un moment de l'entrevista que entra una seva néta. «Parla català», em diu el seu avi. Li pregunto com es diu. «Adela», em contesta en un català que, segons m'explica tot seguit, aprèn també a l'escola. L'any 1960, Jordi Pere Cerdà va decidir marxar de Sallagosa i anar a viure a Perpinyà, on va obrir una llibreria que va comprar a un exiliat del sud de Catalunya i que es va traspasar fa uns anys. Mentre ha pogut, aquest home de més de vuitanta anys ha anat pujant a Sallagosa i a la Cerdanya perquè Antoni Cayrol és sobretot, abans que res, un cerdà, un home arrelat a les seves terres i al seu país, com ho ha estat també, durant generacions, la seva família paterna. / MIQUEL RUIZ

vam saber que Llúcia Bartre, d'Illa, feia obres de teatre en català. A la Cerdanya no havien arribat, però perquè eren unes obres molt rosselloneses. Després, vaig començar a traduir *Le médecin malgré lui* de Molière. Per marcar la separació entre uns actors i els altres, vaig fer que uns parlessin el català del Capcir i els altres el de la Cerdanya. Però aquesta obra no va sortir perquè la Resistència em va ocupar moltes hores.»

— Parleu de la Segona Guerra Mundial.

— «És clar. A Sallagosa, davant de casa, hi havia i hi ha l'Hotel Planes. En aquella època, hi va entrar a treballar en Maurici Briand, un amic meu. Era ell qui endevinava la gent que arribava a l'hotel perquè volia fugir. L'any 1942, vam començar a passar gent per la frontera, quasi com un joc, sense cap contacte.»

— No els ho deia ningú?

— «Ho fèiem a l'atzar, vigilant que no se sabés. Al començament, però, n'atrapaven molts. Els tornaven a França per Puigcerdà. Dalt de la muntanya, la frontera entre les dues Cerdanyes és tremenda perquè et decantes uns passos i, en comptes de ser a un costat, ets a l'altre. El mes d'octubre de 1942, va venir un mestre a can Planes. Els joves parlen, sabeu? Ens va dir que el preceptor de Ribesaltes feia resistència. Vaig anar-lo a veure. Al final, passàvem molta gent: francesos, agents de guerra i, sobretot, jueus. Ho sabíem perquè ni tan sols no parlaven francès. Molts dels que passàvem venien per Atsat, de més enllà del Capcir. De Queragut a Puigbalador, venien a peu. Esquivaven Montlluís. Cada cop venia més gent. Recordo que una nit érem quatre equips. Anàvem fins a Llo i els dúiem a la frontera. En Mas...»

— N'ha parlat abans, però no sé qui era.

— «Un home excepcional, un comunista. Català del vostre costat perquè, sabeu?, tots els nostres pastors eren refugiats que havien vingut amb la guerra d'Espanya. En Mas els acompanyava cap a Ribes. Havien d'esquivar Puigcerdà o Núria, on hi havia la policia o els capellans que també denunciaven la gent. Cap al 1943, però, tot això es va

perquè veure que començava la guerra va ser com si ens caigués un mall sobre el cap. Tot França va quedar estabornida. Els que us diguin que la dreta va fer Resistència us enganyen. La Resistència no és un mite, però que la dreta hi va participar sí. Quan comença la guerra, l'any quaranta, van prohibir ballar. Els joves necessitàvem un pretext per trobar-nos. 'Farem teatre', vaig dir. Jo pensava que el faríem en francès, però en vam ser incapaços.»

— Ja el parlaven!

— «És clar, però no sabeu la

importància que ha tingut la televisió perquè el francès entrés a la gent. Quan fèiem teatre, no el parlàvem, sinó que el recitàvem, i no podia ser, perquè el teatre és vida! Una vegada a l'any, a Perpinyà, es feia una revista on hi havia algunes peces en català, jo l'havia vista. Feien riure.»

— Són les Catalanades?

— «Exactament. Es diu que apareixen al Rosselló al final del segle XIX, però en tinc una d'anys abans. A Prada, també feien unes peces semblants. Vam fer-ho, doncs, en català. Recordo

que, al començament, va revolucionar una mica el poble. Es pensaven que parlaven malament de la gent, que ens en rèiem. Vam fer quatre sainets.»

— Ho escrivia vostè?

— «Sí, jo. Ja ho enteneu: de la manera que podia. A la gent li va agradar. Entre sainet i sainet vam fer pujar unes noies a l'escenari a cantar cançons en francès perquè de català només sabíem aquella que deia 'Remena, nena; remena, nena', que havíem sentit en una festa de Puigcerdà d'abans de la guerra. Després,

«LA GENT VENIA A SALLAGOSA PERQUÈ VOLIA FUGIR DE FRANÇA. VAM COMENÇAR A PASSAR-LOS PER LA FRONTERA COM SI FOS UN JOC, SENSE QUE TINGUÉSSIM CAP CONTACTE»

— «Parlàvem català, sí. Jo vinc d'una família que no té arrels a l'altra banda.»

— **Una part és de Fontpedrosa. Hi ha un poema seu a *La guatlla i la garba* titulat «Fontpedrosa».**

— «Això és per part de la meua mare, per part dels Cler. Els Cayrol són de Sallagosa. També de Fetges i de Vilafranca, a l'Alt Conflent. La família del pare era pagesa i ramadera, molt arrelada. La de la mare és diferent perquè els Cler eren comerciants. El seu pare era traginer, anava al Rosselló, a l'Empordà o al Penedès i traginava vi. Quan era soldat, va estar a la Comuna de París, en els anys setanta del segle XIX. Era maçó: ho he sabut molt més tard. Penso que és per això que la meua mare es deia Llibertat, però jo mateix li vaig dir sempre Margarita.»

— **A *Cant alt*, la seva autobiografia literària, escriu que el seu avi era un home d'un sol llibre.**

— «*Marion Delorme* de Víctor Hugo, que ja era un llibre de protestants i catòlics. L'havia dut de París, quan va tornar de fer el soldat. Era l'únic llibre que llegia als seus fills, però això ja era a Sallagosa, perquè hi va anar a viure l'any 1875. En aquella època, en tota la meua Cerdanya, com a màxim hi devia haver deu famílies que llegien el diari.»

— **Però hi havia Puigcerdà.**

— «Quan tenia catorze o quinze anys, hi anava al cinema, quasi cada diumenge. N'hi havia dos: un, en francès; l'altre, en espanyol. Parlo d'abans de la guerra. En aquells anys, el català era una llengua viva, però no una llengua de cultura. A la meua Cerdanya, ningú no sabia que es podia escriure. El primer llibre que vaig tenir en català a les meves mans va ser *Els tres al·lucïnats* de Puig i Ferrer. Me'l va deixar un home que es deia Pep Clot i que s'havia casat amb una meua cosina. Vaig provar de llegir-lo i no el vaig entendre perquè per mi, per nosaltres, per l'Helena i jo, la meua dona, el català era només una cosa sentida o parlada. En llegia una plana i el meu cap bullia. Al final, el vam haver de llegir en veu alta perquè el català no ens entrava pels ulls,

«Penseu que un terç de la població de Perpinyà ve de l'Aude. Un altre terç ve de Catalunya. Són ells segurament els que han mantingut viu l'ús del català»

«A la Cerdanya? En aquells anys, no hi havia res, llevat del cor de l'església. L'any 1927, els estiuejants van llogar La Principal de la Bisbal. Van tocar 'El saltiró de la cardina', que em va entusiasmar. Els segadors que hi havia aquells dies, catalans de l'altre costat, van posar-se a ballar. Era el primer cop que ho veia»

«A la Cerdanya, el Partit Comunista quasi no existia. Hi havia alguns carrilers a la Tor de Querol, algun duaner i algun obrer dels sanatoris d'Osseja i de les Escaldes. També un pagès d'Eina. Ningú més»



només ens entrava per les orelles.»

— **Vostè va tractar Puig i Ferrer.**

— «Molt més tard, i encara no gaire. Ho explico també a *Cant alt*. Ell cercava un lloc d'estiueig. Emili Granier, cunyat de Josep Mas, em va demanar on podia anar. Li vaig trobar el mas Rondola i hi va venir durant uns estius. Molt sovint s'acostava a Sallagosa, a la carnisseria que teníem. Però jo era massa encarcerat, massa pur, massa de muntanya per atrevir-me a parlar amb

un intel·lectual com ell.»

— **Vau començar a fer activitats culturals.**

— «A la Cerdanya? En aquells anys, no hi havia res, llevat del cor de l'església. No sé si era l'any 1927 que els estiuejants van llogar La Principal de la Bisbal. Van tocar *El saltiró de la cardina*, que em va entusiasmar. Els segadors que hi havia aquells dies, catalans de l'altre costat, van posar-se a ballar. Era el primer cop que ho veia.»

— **Quan va esclatar la Guerra Civil espanyola...**

— «La vam viure com el primer atac de Hitler per apoderar-se d'Europa amb l'ajuda de l'exèrcit i de l'Església.»

— **Ja éreu militant del Partit Comunista francès?**

— «Ho seria després, l'any 1945. El meu pare...»

— **Francesc Cayrol.**

— «A Fontpedrosa tothom li deia Cesonet. No li deien Francesc, ni Francisco, sinó Francesó i, d'aquí, Cesó i Cesonet. El meu pare era un radical, és durant la guerra que entra en el Front Popular. Quasi era una obligació

«LA MEVA DONA I JO VAM HAVER DE LLEGIR EL PRIMER LLIBRE EN CATALÀ QUE VAIG TENIR EN VEU ALTA, PERQUÈ EL CATALÀ NO ENS ENTRAVA PELS ULLS, NOMÉS PER LES ORELLES»